

ІЕРАРХІЧНАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ ФІЛАСОФСКІХ ТЭРМІНААДЗІНАК

Філасофская тэрміналогія як сістэма складаецца з мноства ўзаемазвязаных, узаемазалежных і ўзаемаабумоўленых элементаў, арганізаваных у мікрасістэмы, групы, мікрагрупы, рады і г. д., у межах якіх тэрміны дэлімітуюць адзін аднаго і выводзяць свой паняццёвы змест з адпаведнага класіфікацыйнага рада, групы, мікрагрупы як своеасаблівага цэлага.

Важным паказчыкам сістэмнай іерархічнай арганізацыі філасофскіх тэрмінаадзінак у плане зместу і ў значнай меры ў плане выражэння з'яў-

ляюцца рода-відавья (гіпера-гіпанімічныя) адносіны паняццяў. Гэта такі тып сэнсавых адносін, пры якім змест відавoga паняцця аказваецца шырэйшым за змест родавага, а аб'ём – вузейшым. З гэтага вынікае, што гіпонімы ўключаюць у сябе змест гіпероніма і проціпастаўляюцца адзін аднаму дыферэнцыяльнымі семамі. Гіперонімамі і гіпонімамі ў агульнаўжывальнай мове звычайна выступаюць простыя найменні, а ў тэрміналагічнай лексіцы часцей сустракаюцца састаўныя. Апорнае слова словазлучэнняў паўтараецца. У адрозненне ад адзіночных слоў, у словазлучэннях дыферэнцыяльная прымета ўводзіцца азначэннем да апорнага слова.

Напрыклад, гіперонім **быццё** падпарадкоўвае сабе рад гіпонімаў: **быццё прыроды, грамадскае быццё, быццё чалавека**. Звернемся да больш канкрэтнага аналізу данай групы тэрмінаў і высветлім, наколькі яны сістэмныя ў плане зместу і ў плане выражэння. У іх азначэнні ёсць інтэгральная прымета 'існаванне каго-небудзь або чаго-небудзь': "Істотнай асаблівасцю **быцця прыроды** аказваецца пластычнасць, г. зн. здольнасць паддавацца знешняму ўздзеянню, праяўляючы пры гэтым розныя ўласцівасці" [АФ, 13]; "Прырода ахоплівае і пранізвае **быццё чалавека**, які ўсе зыходныя матэрыялы бярэ ў яе, ды і сам як цялесная істота з'яўляецца яе асобнай часцінкай" [АФ, 13]; "Непараўнальна больш складаны характар грамадскага быцця, чым прыроднага існавання рэчаў, ёсць праява новага спосабу самаарганізацыі свету, дзе вялікая роля належыць сацыяльным інстытутам і грамадскім адносінам" [АФ, 13].

У плане зместу мікрагрупа з'яўляецца сістэмнай. Што ж тычыцца структурнай сістэмнасці гэтых тэрмінаў, то яна праяўляецца часткова, паколькі ўтвораны яны не па адной мадэлі: **быццё прыроды** і **быццё чалавека** – мадэль " $S_1 + S_2$ "; **грамадскае быццё** – мадэль " $Adj + S_1$ ".

Адзін і той жа тэрмін у залежнасці ад таго, з паняццямі якога класіфікацыйнага рада ён суадносіцца, можа выступаць і як родавы ў адной мікрагрупе тэрмінаў, і як відавyy – у другой. Напрыклад, тэрмін **эмпірычныя метады навуковага пазнання** з'яўляецца гіперонімам для наступных тэрмінаў: **назіранне, эксперымент, аналіз, сінтэз, індукцыя, дэдукцыя**.

Тэрмін **эмпірычны метады пазнання** разам з тэрмінамі **тэарэтычны метады пазнання, пераход ад абстрактнага да канкрэтнага, гістарычны метады пазнання, лагічны метады пазнання** выступаюць гіпонімамі ў адносінах да родавага тэрміна **навуковае пазнанне**.

У сваю чаргу, тэрміны **навуковае пазнанне, данавуковае пазнанне, пазнанавуковае пазнанне** з'яўляюцца гіпонімамі ў мікрагрупе, у якую іх аб'ядноўвае гіперонім **формы пазнання**.

Усё гэта сведчыць аб іерархічнасці сістэмы паняццяў і сістэмы тэрмінаў, паміж якімі існуюць складаныя ўзаемасувязі.

Трэба адзначыць, што з’ява гіпаніміі даволі пашыраная ў філасофскай тэрміналогіі. Прычым, сістэмнасць гіпонімаў, як правіла, праяўляецца ў плане зместу і ў значнай меры – у плане выражэння.

Увогуле можна сказаць, што тэрмінасістэма – сукупнасць спецыяльных назваў, якія суадносяцца з адпаведным колам паняццяў. Унутры сістэмы тэрміны падзяляюцца на падсістэмы, класіфікацыйныя рады, арыентаваныя на экстралінгвістычную суаднесенасць і структурную адна тыпнасць.